

YEREL KÜLTÜRÜN ÇEVİRİMİÇİ YÜKSELİŞİ: DİJİTAL YAYIN PLATFORMU TABİİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE ONLINE RISE OF LOCAL CULTURE: A RESEARCH ON THE DIGITAL STREAMING PLATFORM TABİİ

 Sertaç Timur DEMİR¹

¹Gümüşhane Üniversitesi, stdemir@yahoo.com.

ÖZ

Bugüne dek dijital mecraların kültürel yapı, bellek ve işleyiş üzerindeki etkilerine dair yapılmış akademik çalışmalara bakıldığında, ilk olarak bu mecraların ya yozlaşmaya ya da üretkenliğe yol açtığı savunan iki temel ve karşıt görüşün olduğu anlaşılır. Buna göre yozlaşmayı özellikle kültürün metalaştırılması ve tüketimciliğe indirgenmesi şeklinde ele alan eleştirel sosyal teorisyenler konuyu sıklıkla kültür endüstrisi kuramlarıyla açıklarken; çoğu halkbilimci ise dijitalleşmeyi kültürel insanın güncel varyantı ve fırsatı olarak değerlendirir. Bu makale ise sözkonusu iki karşıt görüşü bir bütünlük hatta simbiyotik bir ilişki içinde görerek, önceki teorik çalışmalarda biraz da ihmal edilen somutlaştırıcı "nasıl" sorusunu örneklerle içeriklendirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla yerel kültürün çevrimiçi yükselişinin güncel bir modeli olarak 7 Mayıs 2023 tarihinde yayın hayatına başlayan TRT'nin uluslararası dijital yayın platformu Tabii analiz edilmektedir. Küresel rekabetçi tavrıyla geliştirilen dev bütçeli platformların karşısında kendi dinamiklerinden beslenen Tabii "Bizi Birleştiren Hikayeler" mottosunu benimsemiştir. Nitel araştırma esasına dayanan makalede tabii yapıyı 29 dizi içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve içerikler yerellik göndermelerine göre başlıklandırılmıştır. Bu başlıklar şöyledir: "sektör hegemonyasına karşı yerli anlatı kültürü", "popüler kültür ve yabancılaşma eleştirisi", "kültürel mirasın senaryolaştırılması", "kültüre yön veren biyografilerin tanıtımı", "bellek boşluğunun kapatılması", "yerel duyguların üretimi", "yerel kültür motiflerinin hatırlanması", "kültürel davranış motiflerinin resmedilmesi", "Türk sanatının ihyası", "yakın kültürel belleğin canlandırılması ve güncel göndermeler". Buna göre Tabii'nin uzun yıllardır belli bir tekelin elinde sıkışan izleyiciler için Türk kültürel mirasına eklenmiş geliştirilmeye açık "anımsatıcı" aksiyonel içerikler sunduğu belirlenmiştir. Dahası bu dizilerde hem gündelik yaşamdaki kültürel yabancılaşmanın hem de sinema sektöründeki kültürel aşınmaların tenkit edildiği, bunun yerine kendinden menkul yerli kültürel miras ve anlatının öne çıkarıldığı, yerli sanatsal unsurların sergilendiği, dikkat çekici biyografilerin hikayeleştirildiği, bu yollarla kolektif belleğin ve kadim duyguların yeniden üretildiği, yeni nesiller için davranış ve düşünüş modellemesi yapıldığı ve kültürel mirasın bugünün gündemine uyarlandığı tespit edilmiştir. Bu araştırma içinde yaşadığımız kültürün "görüntü-temelli" oluşunu temel almaktadır. Halkı kitleye, bireyleri ise izleyiciye indirgeyen bu görselleştirmenin kendisi bugün belki de en baskın kültür formunu ve vasıtasını mimlemektedir. Bu nedenle bu makale sadece platformun teknik vasıflarını veya dijitalleşme eğilimlerinde vücut bulan bu çağın kültür portresini resmetmeyi hedeflemez. Bunun yanı sıra şu iki sorunun izini sürer: Küresel kültür söyleminin gölgesinde yerel bir alan kaldı mı? Eğer kaldıysa bu alan nasıl işletilebilir?

Anahtar Kelimeler: Tabii, Kültür Endüstrisi, Görsel Kültür, Dijital Yayın Platformları, Yerellik.

ABSTRACT

Considering the academic studies focusing on the effects of digital media on cultural structure, memory and functioning; it is firstly understood that there are two main and opposing views that argue that these practices lead to either corruption or productivity. Accordingly, while critical social theorists, who deal with corruption, especially as the commodification of culture and its reduction to consumerism, explain this problem with the theories of the culture industry, most folklorists consider digitalisation as a current opportunity and variant of cultural construction. This article, on the other hand, sees these two opposing views in unity, even in a symbiotic relationship, and tries to embody the "how" question, which has been neglected in previous theoretical studies, by exemplifying it. For this purpose, Tabii, international digital streaming platform of TRT, which went on the air on May 7, 2023, as a current model of the online rise of local culture, is analysed. Against the global competitive and huge budget platforms, Tabii is fed by its own dynamics and appears with the motto "Tales Bonding Us". In this article that is based on qualitative research, 29 series are analysed through the content analysis method and then these contents are titled according to meanings and references based on locality. These titles are as follows: "local narrative culture against sector hegemony", "criticism of popular culture and alienation", "scripting of cultural heritage", "promotion of biographies that shape culture", "closing the memory gap", "production of local feelings", "recalling local culture motifs", "painting cultural behaviour models", "revival of Turkish art", "claiming the recent cultural memory and current references". Accordingly, it has been revealed that Tabii offers "reminiscent" and actionable content that is articulated to Turkish cultural heritage and open to development for viewers who have been stuck in the hands of a certain monopoly for many years. Moreover, both the cultural alienation in daily life and the erosion in the cinema industry are criticized in these series. Self-styled indigenous cultural heritage and narrative are highlighted. Local artistic elements were exhibited. Remarkable biographies were narrated. Collective memory and ancient feelings are reproduced in these ways. This production develops a collective modelling for new generations and cultural heritage has been adapted to today's agenda. This research is based on the fact that the culture we live in is "image-based". This visualisation, which reduces the public to the mass and the individuals to the audience, marks perhaps the most dominant cultural form and means today. This article does not only aim to portray the technical features of this platform or the cultural portrait of this age embodied in its digitalisation trends. In addition to this, it traces the following two questions: Is there a local space left in the shadow of the global culture discourse? If so, how can it be operated?

Keywords: Tabii, Culture Industry, Visual Culture, Digital Streaming Platforms, Locality.

GİRİŞ

“Kitle iletişim araçları ve dijital kültür araştırmalarında uzmanlaşmış bir halk bilimci ve etnograf olarak memlerin ve diğer internet kaynaklı kültürel fenomenlerin en güncel yinelemelerine ayak uydurmak için kendimi sürekli bir mücadele içinde buldum. Elbette bu benim çaba eksikliğimden değil, daha çok halka ait ve yerli ifadenin hibritleşmiş biçimlerinin hem aynı-anda-çok-yerde-olmasından (ubiquity) hem de akışkan olmasından (fluidity) kaynaklanıyordu” Trevor J. Blank (2018, s. 1).

Belleğin yerine aygıtların ikame edildiği günümüz çağında (Illich ve Sanders, 2015, s. 15) görsellik üreten araçlar veya görüntüler evreni kültürün artık yalnızca bir boyutunu değil; esasında bir bütün olarak yeni formunu teşkil ve temsil etmektedir. “Dijital 2023 Global” raporu da yaşamlarını ağlara bağlı olan ekranlar üzerinden deneyimleyen kitlelerin her geçen gün daha fazla büyüdüğünü doğrulamaktadır (We Are Social, 2023). Günün yaklaşık yarısının internette geçirildiğini belirten rapora göre, Türkiye’deki internet kullanıcılarının sayısı 71,38 milyona ulaşmıştır. Bunların %96,3’ü her gün Netflix ve YouTube gibi dijital akış (streaming) platformlarını ziyaret edip çevrimiçi yapımlar seyretmektedir. Özellikle gençlerin ilgi gösterdiği bu platformlarda günlük geçirilen süre ortalama bir buçuk saattir ve bu süre her yıl artış göstermektedir (RTÜK, 2022, s. 164). Günümüzde internetin kendisi “küresel halk ansiklopedisi” olarak kabul görmektedir (Krawczyk-Wasilewska, 2016, s. 25). Bu kabulün bellekle ve dijital mecralarla ilişkisi kültür endüstrisi ekseninde sıklıkla eleştiriyeye tabi tutulmuştur.

Bu eleştirilerin bir kısmı kimliğin yeni teknolojik formların dolgu malzemesine indirgenildiğini vurgularken (Öztürk ve İsmet, 2020, s. 161), kimisi ise milli kimliğin en somut temsili olan folklorun metalaştırılması ve tüketim değerine indirgenmesi riskiyle karşı karşıya olduğunu belirtir (Çokay Nebioğlu, 2021, s. 47). Bu eleştiri yaklaşımının öncül teorisyenlerinden Adorno’ya (2003) göre kültür endüstrisi tahakküm ve manipülasyon kaynağı olarak işlevselleştirdiği kitle iletişim araçları marifetiyle bireysel ve toplumsal yapıyı yönlendirmekte ve tek yapılı bilinç oluşturmak-

tadır. Bu platformlar da benzer şekilde tüketikçe iştahlandırıcı doğasıyla bağımlı, aşırı ve art arda izlemenin (binge-watching) önünü açarlar (Çaycı, 2021, ss. 403-423). Burada dolup taşan, sonra ansızın silinen ve ardından yine dolan ama tam olarak birikmeyen eğilimler, imajlar ve görüşler bellek üzerinde muğlaklık yaratırlar (Haux, Maget Dominicé ve Raspontnig, 2021, s. 778). Bunun sonucunda halk kitleleşir veya halk ile kitle arasındaki ayrım bulanıklaşır (Dorst, 1990). Howard’a göre de (2008, s. 194), çevrimiçi medyada ortaya çıkan içerik yerel, ticari ve kurumsal çıkarları birbirine karıştırarak bu bulanıklığı yoğunlaştırır. Öte yandan yine Howard, katılımcı medyanın internet tabanlı halk kültürünü genişleten ve yerelin başkalığını ifade eden yeni kanallar açtığını ileri sürer (2008, s. 192). Gerçekten de ister halksız (folkless), isterse halk-olmayan (non-folk) topluluk olsun, siber-uzamda çevrimiçi devinen ve her sembolik etkileşimle vücut bulan internet vatandaşları (netizens) bulunur (Blank, 2012, s. 2). Burada insanlar geleneksel ifade biçimlerini yeniden şekillendirerek kullanmaya devam ederler (Blank ve Howard, 2013, ss. 4-11). Öyle ki bu mecralar yıllardır halk bilgisinin oluşumunda ve aktarılmasında etkin rol alır (Dundes, 2006, s. 24).

İnsanların evlerine kapanmasına neden olan koronavirüs pandemisi sürecinde ivmelenen ve klasik yapım-dağıtım-gösterim zincirini kıran dijital platformlar (Erkılıç ve Duruel Erkılıç, 2021, s. 99) geçmişin, bugünün ve geleceğin hikayelerini dünya çapında yaymayı sürdürmektedirler (Lobato, 2019). Bu da bellek dolaşımının çağdaş dinamiklerini ve kültürel belleğin şekillenişini örneklendirir (Gambarato, Heuman ve Lindberg, 2022, s. 273). Çok sayıda tematik içerik sunabilen platformlar yerli ve yabancı yapımlara taşınabilir aygıtlar vasıtasıyla her zaman ve her yerde erişim imkânı sağlar. İnsanların bu platformlara abone olmalarının temel motivasyonu Burç’a göre (2023, s. 246-252) çağı yakalamak, TV programı içeriğini düşük bulmak, zamanı verimli geçirmek, boş zamanlarını değerlendirmek, hesaplılık, zihin boşaltmak, mutluluk hissi ve eğlence iken; bu platformları çekici kılan nitelikler ise kişiselleşmiş algoritma, ayrıcalıklık, yapım ve yayın kalitesi, seçenek çeşitliliği,

sansürlsüz yayın, yayınların süresinin kısa olması, reklamsız erişim, zaman ve mekân esnekliğidir.

Bu makalede ele alınan TRT'nin dijital platformu tabii, Türk coğrafyasının kültür üreticisi olma iddiası taşımaktadır. Bu çalışma, tam da bu iddiayı sınamaktadır. Hiç şüphesiz son yıllarda özellikle Türk dizileri Avrupa, Ortadoğu, Orta Asya, Afrika ve Amerika'da yüz milyonlarca izleyiciye ulaşmıştır (Anadolu Ajansı, 2022). Bu çerçevede, Tabii'nin lansman etkinliğinde konuşan TRT Genel Müdürü Prof. Dr. Mehmet Zahid Sobacı şunları söylemiştir: "TRT uluslararası dijital platformumuz tüm insanlığı aynı suda yıkamak isteyenlere karşı açılmış saf, doğal ve yeni bir kaynaktır... Platformumuzun güzel vatanımızın tanıtımından turizmüne, ekonomisinden kültür zenginliğinin paylaşılmasına önemli katkıları olacak" (Anadolu Ajansı, 2023).

1. Yöntem ve Yaklaşım

Folklor ile dijital platformlar arasındaki kültürel üretim ve tüketim ilişkisine dair yeterince çalışma bulunmamaktadır. Bu platformlarla ilgili çoğu 2018 sonrasına ait akademik eserlerin ağırlıkla iletişim bilimleri (sinema, televizyon, reklamcılık, halkla ilişkiler), güzel sanatlar, işletme ve mühendislik alanlarında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Kurumsal iletişim, dijital dönüşüm, pandemi, marka planlama, pazarlama, istihdam, iş ve içerik yönetimi, algoritmik programlama, tüketici davranışları, izleyici alışkanlıkları, film formları, türleri ve sektörü bağlamında yapılan "dijital platform" çalışmaları, tümü 2016 yılı sonrası olmak üzere özellikle Netflix ekseninde ele alınmıştır. Netflix'le ilgili yürütülen araştırmalar içinde kültürel değişmeyi odağına alan çok az sayıdaki çalışmada ise ağırlıkla teknoloji kültürü, medya sektörü, gözetim, reklam, marka, tüketim ve izleyici/izleme deneyimleri ele alınmıştır. Bu makale diziler ve filmler üzerinden görselliği pazarlayan küresel kültür endüstrilerinin hem çıktısı hem de tepkisi olarak beliren Tabii platformu hakkındaki ilk araştırmadır. Bu makalede tabii platformunda yayınlanan diziler Temmuz-Ağustos 2023 tarihlerini kapsayacak şekilde kültürel inşa ve ifşa bağlamında incelenmiştir. Tabii platformunda TRT yapımı olan ve olmayan

çok sayıda film ve dizi bulunsa da hali hazırda bizatihi bu platform için yapılmış 29 dizi bulunmaktadır. Bu sayının ve içeriklerin her geçen gün artması beklenmektedir. Yine de bu diziler TRT'nin esaslı kurumsal vizyonunu ve kültürel perspektifini temsil etmektedir. Platformda henüz ilk sezonları yayınlanan bu diziler izlenmiş ve fakat analiz, bölüm bazlı sinematik paradigmalara göre değil; bütün olarak kültürel göndermelere göre tasnif ve tahlil edilmiştir. Zira makalenin temel amacı dizileri kendi içinde ve bağımsız olarak tasvir etmek değil; platformu düşünsel bütünlüğü içinde kültürel katkı ve katılımıyla deşifre etmektir. Burada kullanılan nitel araştırma yöntemi olarak içerik analizi, makalede odaklanılan dizilerdeki kültürel anlamların izini sürmüş ve alt başlıklar kültürel inşa/aktarım misyonuna göre başlıklandırılmıştır.

2. Analiz : Platform Yapımlarının Kültürel Katkı ve Katılımları Bağlamında Değerlendirilmesi

Özdemir yıllar önce geleneği geleceğe taşıyanların çok kere gelenek dışı aktörler olduğunu tespit etmiştir (2006, ss. 35-36). Bugün kültürel aktarımı temin eden çoğu teknolojik araçların görselliği öne çıkararak anlatıyı gözün odağına yerleştirdiği söylenebilir. Dolayısıyla bir kültür okumasında film veya diziler yalnızca imajinatif veya simülatif araçları değil; üretilen ve paylaşılan kolektif anlatının kendisini ifade ederler. Hatırlamak, Bauman'a göre (2010, s. 81) kalabalık imgeler yığını içinden seçilerek yapılan bir yorumlama ve hikâye anlatıcılığıdır. Bu tasvir özü itibarıyla film ve dizilerin işlevsel değerini işaret eder. Kurgusal anlatılar hem birer belge (Güvenç, 2020, s. 13) hem de paylaşılan bellek niteliğindedir. Filmik görüntüler bağlamsız ve kopuk imaj yığıntıları değildir. Aksine bir teknik ve aygıtla elde edilen ama bunların ontolojilerini aşacak şekilde üretildikleri üst-anlamlardır. Ayrıca bunlar tüm nesiller tarafından korunacak geçmişin görüntülerini oluşturma ve biçimlendirme potansiyeline sahiptir (Erll, 2010, s. 389). Bu biçimlendirmede az bilinen, gizlenen veya baskılanan olgular bile evrensel anlatılara dönüştürülebilmektedir (Tuna, 2022, s. 38).

2. 1. Sektör Hegemonyasına Karşı Yerli Anlatı Kültürü

Platformdaki yapımlar arasında en fazla tarih türünde diziler mevcuttur. Tarih konusunda son yıllarda yükselen bir izleyici eğilimi söz konusudur. Bu durum, dönemlere özgü kültürel okumalar için de zemin oluşturmaktadır. Bu türü komedi takip etmektedir. Komedi, gişe hasılatlarına bakıldığında izleyici açısından en cazip türlerden biridir. Yine kültürel duygulanım ve özdeşleşimler üretebilen bir tür olan dram da platformda baskındır. Yıllarca Hollywood hegemonyası altında büyüyen türlerden suç, macera, aksiyon, gizem ve bilim kurgu tabii platformunda evrensel anlatı dilinden ödün verilmeden yerel değerlerle detaylandırılarak yerleştirilmiştir.

Platformdaki “Şanzelize Düğün Salonu” dizisinde olduğu gibi edebiyat eserlerinin sinemaya uyarlanması da dikkat çekici bir girişimdir. Bu konuda kültürel mirasında çok sayıda yazılı eserin bulunduğu Türk düşünce birikimi için bu öncü niteliktedir. Benzer yönelim karakteristik kültürel şahsiyet, vaka ve vesikalar için de geçerlidir. Üstelik bu anlatım formu izleyici üzerinde olabildiğince inandırıcı bir üslupla ve ileri tekniğin imkanlarıyla gerçekleştirilmektedir. Hollywood endüstrisinin bol efektli ve göz alıcı kurgusu bu platformdaki yapımların örneğin savaş, aksiyon veya bilim kurgu sahnelerinde de yetkin bir şekilde izlenmektedir. Bu açıdan bir zamanlar Yeşilçam sinemasında bir türlü başarılamaayan ve hatta biraz da basit kalan gerçeküstü sahneler, bugün sinema kültürünün tecrübelenmesi sonucu hızla ve kolaylıkla çekilebilmektedir. Üstelik senaryoya yön veren ve sinemasal atmosferi oluşturan tüm detaylar folklorun motifleriyle ve söylenceleriyle doldurulmaktadır. Öte yandan mizah da son yıllarda popüler filmlerde sıklıkla görülen argo, küfür, şive veya müstehcenliğe dayanmadan yapılmaktadır.

2. 2. Popüler Kültür ve Yabancılaşma Eleştirisi

Bu eleştiri yalnızca izleme biçimleriyle ilgili değildir. Aksine modern kültürün başat tüketim alışkanlıkları ve geniş çaplı yeni toplumsal ilişkiler bu eleştiriden payını almaktadır. Örneğin “Organizasyon Bizim İşimiz” dizisinde modern rekabetçi iş yaşamının samimiyetsizlikleri işlenmiştir. “Koyu Beyaz” dizisinde

Batı kültürünün etkisi altında büyüyen bir gencin Avrupa’ya Türkoloji bölümü okumaya gittiğinde yaşadığı ikilemler ironik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Hikâye, kendisinden ilahi söylenmesi istendiğinde “Akdeniz Akşamları” şarkısını söyleyen bu gencin aslında sahip olduğu kültürü sadece bir “etiket” olarak yaşayagelmesinin parodisidir. “Şanzelize Düğün Salonu” dizisinde de içinde doğduğu kültüre aşırı yakınlaşmış olduğu için körleşen başka gencin kimlik arayışı vardır. Apartmanda yaşamının, gittikçe yalnızlaşan ve konuşacak kimsesi olmadığı için ihtiyaçlarını ücretli hizmetlerle karşılamaya çalışan yaşlıların trajedisi de buradadır. Aile içi kırılmalarla sonuçlanan kültürel belirsizlikler ve geçmiş ile şimdi arasındaki bocalamaların neden olduğu aidiyetsizlikler birçok dizide eleştirilmektedir.

2. 3. Kültürel Mirasın Senaryolaştırılması

Platformdaki yapımların senaryoları “ithal” hikâye veya tercüme yerine, özgünlüğünü koruyan otantik anlatıların, mitlerin, efsanelerin ve kahramanlıkların olduğu kültürel birikime yaslanmaktadır. Elbette sinemayı kadim anlatının güncel mecrası olarak konumlandırmanın ayırt edici özelliği kültürel mirası bugünün olaylarıyla bütünlüklü bir senaryo içinde birleştirmesidir. Örneğin “Modern Doğu Masalları”nda efsaneler, peygamber kıssaları ve Hızır anlatıları dizinin tüm kurgusuna derinden derine hakim olsa da; didaktik mesaj verme kaygısı da güdülmez. Bu nokta, kültür aktarıcısı olarak sinemanın ikinci önemli boyutudur. Nitekim sinema, türlü dolaylamalar ve imgelerle mesajı izleyicisinin çabasını gerektiren bir mesafeye yerleştirir. Böylece izleyici ile görüntü arasında kesintisiz fikri alışveriş yaşanır. “Koyu Beyaz” dizisinde olduğu gibi kimliğini yitirmiş başkarakter, esasında izleyicinin arayışı için araçsallaştırılır. Bu sayede o eski Türk dervişleri ve Türk kültürüne ait simgeler hakkında araştırma yaparken; gerçekte izleyicinin merak duygusunu karşılar. “Hay Sultan” dizisinde görselleştirilen menkıbeler bile dönemseller koşulların heyecanını yansıtan filmin içinde derin bir iz bırakarak izleyicinin hafızasına yerleşir. Kadim anlatılardaki “delilik” de yine dizide rol alan bir deli karakterin kimliği üzerinden somutlaştırılır. Kadim kültür hav-

zasının en rafine çıktılarında olan semboller, efsaneler, deyimler, atasözleri veya özlü ifadeler gelince, onlar da filmik olay örgüsü içinde anlamlandırılır.

2.4. Kültüre Yön Veren Biyografilerin Tanıtımı

Kültürel aktarımın en güçlü vasıtalarından biri biyografilerdir. Önemli kimlikler kültürel insanın temel dinamikleridir ve onların temsillerinde ortak paylaşılan değerler bir araya gelir. Öyle ki bazen bir biyografiyi detaylandırmak, o şahsın yaşadığı döneme ışık tutar. Bu ekseninde tabii platformunda birçok dizi dikkat çekici biyografiler etrafında kurgulanmıştır. Abdulkadir Geylani, Mevlana Celaleddin Rumi, Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmet, kemankeş İskender, istiklal şairi Mehmet Akif Ersoy ve Aliya İzzetbegoviç gibi birçok tarihi karakter, yaşadığı döneme özgü kültürü bugünün izleyicileriyle buluşturmuştur. Örneğin “Rumi” dizisinde yalnızca Mevlana’nın sadece sufi kişiliği değil; Moğol istilalarının gölgesinde Gıyaseddin Keyhüsrev dönemini portrelenmiştir. Benzer şekilde “Hay Sultan” dizisinde Büyük Selçuklu dönemine ve ağırlıklı Bağdat’ın siyasi ilişkilerine değinilmiştir. “Kızılma” dizisiyle Osmanlı’da Fatih’in doğumu ve yükselişi işlenirken; dönemin saray kültürü ve yönetim tarzı tasvir edilmiştir. “Akif” dizisinde ise şair olarak Mehmet Akif Ersoy’un tanıklığında kurtuluş mücadelesi görselleştirilmiştir. Bu açıdan edebi metinlerin dışında biyografi anlatımının kültürel aktarımda ne denli işlevsel olduğu ortaya konmuştur.

2.5. Bellek Boşluğunun Kapatılması

Olguların zaman içinde unutulmasını ifade eden bellek boşluğu, modern tekno-kültür karşısında bugün aktif mücadele alanlarından biridir. Tabii’nin bu boşluğun kapatılması adına eski ile yeni arasında kültür köprüsü kurma çabası içinde olduğu söylenebilir. Bu çaba, tüm tabii yapımlarının belki de en güçlü ortak noktasıdır. Dizilerde birey modern kent yaşamı içinde kaybolmuşken ya kendi köklerini arar ya da kendisini bütünleyecek eksik parçanın peşine düşer. Örneğin “Kapı” dizisinde annesinin vasiyeti üzerine İstanbul’a gelen Alesia, kendisine emanet edilen kapıda özünü bulur ve o güne kadar tanımadığı toprakların ruhunu keşfeder. “Akif” dizisinde

gençlere bu toprakların zamanında ne güçlüklerle kazanıldığını gösterirken; esasında kültürel mirası onlara aktarır. “Eyvah Ramazan Bey” dizisinde köşkün ilk sahiplerinden bir paşanın hayaleti evde gezer ve bugünkü mukimleri mazinin birikimleriyle buluşur. Bu dizide “eski” kelime ve ritüeller “yeni” hikayeler üzerinden yeniden işlevselleştirilir. Ayrıca “İbn-i Sina” dizisinde henüz bir çocuk olarak görünen İbn-i Sina çalışma disiplini, hayata bakışı ve ülküsüyle bir esin kaynağı olarak gençlerin önüne konur. Aynı hedef, Fatih Sultan Mehmet’in çocukluğunu ve eğitim sürecini gösteren “Kızılma” dizisi için de geçerlidir. Özellikle ergen kuşağın yoğun ilgi gösterdiği “Tozkoparan İskender Gölge” dizisinde zamanın efsanesi bugünün kültür atmosferi içinde yeniden üretilirken; örneğin okçuluk kültürü öykündürülür. Tüm bu çabalar “didaktik olmayan” sıcak bir üslupla yapılır, ki bu da esasında sanatsal dile özgü bir avantajdır.

2.6. Yerel Duyguların Üretimi

Son yıllarda artan yerli üretime dair vurgular tabii üzerinden kültür alanında da yankı bulmaktadır. Elbette üretilen araçlar, içinden çıktığı kültürle uyum içinde ve onu geliştirici formda olmalıdır. Bu, teknik kalkınmanın devamlılığı için hayatidir. Tersten söyleyişle, teknik ilerleme, bu ilerlemeyi gerekli gören bir kültürel inanışa ve dayanağa koşuttur, ki bu inanç özellikle eğitim zemini üzerinde yükselir. Bir eğitim vasıtası olarak filmler, özelde tabii yapımları, folklorun görünürlük kazanmasına ve benimsenmesinde rol üstlenmektedir. Birçok dizide “vatan”ın mahiyeti tarihsel koşullarıyla beraber ele alınmıştır. Yerli karakterler ve bu karakterlerin etrafında yaşanan olaylar, milli duyguları pekiştirmeyi amaçlamıştır. Yalnızca tarihi tiplerle değil; örneğin bir özel harekât mensubunun öyküsünü anlatan “Serhat” dizisinde olduğu gibi bugüne yönelik fedakârlık ve kahramanlık anlatılarıyla milli duygular üretilmektedir. Türk Hava Kuvvetlerindeki yerli teknolojilere ve adanmışlığa vurgular yapan “Hür” dizisi de böyledir.

2.7. Yerel Kültür Motiflerinin Hatırlatılması

Küreselleşme eğilimleri karşısında zayıflayan yerel kültür motiflerinin yeniden ihya edil-

mesi, tabii platformunun diğer bir amacı olarak belirmiştir. Bu bir kültürel kazı çalışmasıdır ve bulgular belli bir senaryo formunda kurgulanarak aktarılmaktadır. Örneğin birçok tabii yapımında yöresel yemeklere, kostümlere, müziklere, ağızlara yer verilir. Küçük esnaf sohbetlerinin gerisinde köy ve mahalle kültürü ve o muhitin kadim parçası olan deli görünümlü veliler gözlemlenir. Tasarımından ilişkisine köy evleri gösterilir. Maniler okunur, türküler ve şiirler söylenir. Böylece sözlü kültür görsellikle buluşur. Yöresel mizah anlayışı, yerinde kullanılan atasözleri ve deyişler, küçük yerlerdeki geçim şartları, akraba ve dostluk ilişkileri, kişilerin toplumsal rolleri, sorunlar ve sorunların çözülme biçimleri, isim koyma geleneği ve sonunda ölüm ritüelleri bu dizilerde hikâyenin bir aksesuarı olarak değil; kurucu unsuru olarak belirir. Yöresel motifler vasıtasıyla özellikle aile kurumunun yüceliği vurgulanır. Anne nasihatleri, baba vasiyetleri ve dede hikmetleri bu kurumun kültürel çerçevesini somutlaştırır.

2. 8. Kültürel Davranış Modellerinin Resmedilmesi

Kültüre özgü davranışların belli bir ölçü dahilinde ele alınması özellikle irfanî geleneğin yeniden ihyasını gerektirir, ki tabii platformunda birçok yapımda bu geleneğe rehberlik eden anlatım ve hikmetlerden sıklıkla istifade edilir. Örneğin “Modern Doğu Masalları” dizisinin iskeletini oluşturan kıssa ve menkıbeler bugünün ilişkilerine uyarlanır ve bir tür “kültürel sorun çözme mekanizması” olarak işlevleştirilir. Tabii dizilerinde tartıyı doğru tartmadan başkasının malını gözetmeye, emanete riayet etmeden vasiyeti önemsemeye, komşuluk hukukunu muhafaza etmekten hayvanlara karşı merhametli olmaya Türk kültüründe öncelenen hemen hemen tüm ideal davranış modellerine yer verilir. Dahası dargınlar barıştırılır. Yoksullara ikramda bulunulur. Misafir özenle ağırlanır. Cenazelere hürmet edilir. Gerektiğinde adaklar yapılır ve verilen sözde durulur. Genel olarak ölüm gerçeğini reddetmeyen, hatta onu yücelten bir bakış hâkim olur. Sık sık mezarlık görüntüleri verilir. Ölüm, tıpkı yaşam gibi hikmetli öğütlerle tasvir edilir. Kâmil insanlar ve ailenin büyükleri çıkışı en müşkül soru ve sorunların çözümünde bilgi ve tecrübeleriyle rol alır. Büyüğün birikimine hürmet edilir. Tevazu,

cesaret, cömertlik, dayanışma ve nezaket bir arada yaşar.

2. 9. Türk Sanatının İhyası

Filmler görsel temelli olsalar da, sanatın farklı alanlarından yararlanırlar. Bu nedenle bir filme bakıldığında onu kuran diğer sanat unsurların etkisi ansızın dikkat çeker. Tabii platformundaki yapımlarda da, bu noktaya kadar anlatılan yerel kültür motifleriyle bütünlük oluşturacak sanatsal dokuların varlığı öne çıkar. Kostümlerle, dekorlarla ve sinematik atmosferle beraber diyalogları oluşturan metinler ve sesler kültürel anlatıyla çelişmez. Örneğin “Hay Sultan” dizisinde kullanılan müzikler Geylani’nin metinlerine uyumludur. Mevlana ile ney arasındaki ilişki de dizide öne çıkar. Başka bir dizide kilim deseni üzerindeki uyumsuzluğu fark eden İbn-i Sina bu minvalde şöyle der: “Kilimdeki hata tüm nizamı ele geçirip güzelliği kaçırmış. Estetik, ruhumuza nükseder. Oradan da hayatımıza”. Bu anlayış, tabii dizileri için bir mihenk taşıdır. “Akif” dizisinde görünen otantik aksesuarlar, hatlar, tablolar ve şamdanlar, dönemin sanatsal tarzını ortaya koyar. Okunan şiirler de koşulları sanatsal bir dille tasvir eder. Aynı dizide görünen Neyzen Tefvik de bu zemine sanatsal bir boyut katar. “Modern Doğu Masalları” dizisinde Aşık Veysel’in “benim sadık yârim kara topraktır” dizeleri okunurken; “Eyvah Ramazan Bey” dizisinde “İndim havuz başına” şarkısı söylenir.

2. 10. Yakın Kültürel Belleğin Canlandırılması ve Güncel Göndermeler

Yerel veya yöresel kültürle ilgili çalışmaları salt “eski zaman” üretilerine indirgemek refleksif bir yanlıştır. Oysa kültür dünden bugüne sürekli devinen canlı bir mekanizmadır. Bu nedenle tabii platformunda yükselen yerli kültür kurgulama çabası, geçmişin kadim öykülerini aşarak yakın belleğin ve bugünün güncel belirleyicilerini de kucaklar. Bu kimi zaman “Mahsusa” dizisinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde Trablus’taki İtalyan işgali sonrası vatanperver örgütlenmeleri kapsar, kimi zamansa “Akif” dizisindeki gibi Cumhuriyet öncesi düşman entrikalarını sergiler. Bu vesileyle o döneme ait mecmualardan ve yayıncılık kültüründen bahseder. Hatta bugünün popüler konularının-

dan Türkiye’den yurtdışına gitmeyi isteyen gençlere mesajlar verir. Aynı şekilde “1973 Biltmore Oteli Cinayeti” dizisiyle gerçek bir olayı irdeler ve 1915 olayları bahanesiyle işlenen gizemli bir cinayetin izini sürer. “Yangın Günleri” dizisiyle de yine yaşanmış bir olaya odaklanılır ve ham petrol yüklü Independenta gemisinin 15 Kasım 1979 gecesi Haydarpaşa açıklarında patlamasının perde arkası ele alınır. Tabii platformunda konu edilen kültürel etkisi yüksek tarihi olaylar yalnızca Türkiye’yle sınırlı değildir. “Dayton” dizisi Aliya İzzetbegoviç’in biyografisi üzerinden Bosna soykırımı ve onun ardındaki siyasi entrikaları gösterir. Platformdaki “Metamorfoz Kırılma” ve “Şebeke” dizileri ise günümüzde devletin bekasına kasteden FETÖ ve benzeri illegal yapılanmaları deşifre eder.

Sonuç ve Öneriler

Kültürel farklılıkları metalaştırmaya ve eş zamanlı tektipleştirmeye koşullu merkezizetçi küresel kültür endüstrileri ve halkı izleyici-kitleye, izleyicileri de sorgusuz içerik tüketicisine dönüştürebilen dijital platformlar bir yandan folklorik farklılaşmaları izole ederken; diğer yandan otantik kültür motifleri için bir tür öz-savunma motivasyonu üreten reaksiyonel ve fakat kolektif bir duyguyu kışkırtmaktadır: yerlilik duygusu. Yalnızca ortak bilinç yoluyla hayata geçirilebilecek olan bu duygu, gücünü tümüyle karşı-söylemden aldığı kendisini değil; esasında karşıtını üretir. Bu nedenle yapılması gereken hikayesini kendi topraklarında bulan aksiyonel bir üslup geliştirmektir. Burada “görece” kalıcı bir iz bırakmanın yolu, salt görsel haz vaat eden bol etkili anlatının ötesine geçip; insanlığın zaman içinde değişmeyen gereksinimi olan kadim değerlere yaslanmaktır. Folklorik birikim, tam da bu noktada işlevsel olabilir. Çünkü bu birikimde insanlığın dünden bugüne biriktirdiği, elediği, damıttığı ve tecrübe ettiği öğretiler yüküldür.

“İlgi çekici olma” talebi bir detay ya da yan unsur değildir. Nitekim modern izleyici, temel bir beğeni kıstası olarak “kaliteli” yayıncılığa alışmıştır. Işık, ses, müzik, diyalog, mekan tasarımı, efekt ve kurgu gibi filmsel unsurların izleyicide “sahtelik” ya da “özensizlik” fikri uyandırmayacak şekilde planlanması, sinemasal hikayenin ve ona kaynaklık eden folklorik

anlatının öncülüdür. Başka bir ifadeyle, içinde yaşadığımız yüksek çözünürlüklü görüntüler çağında iyi bir hikayeyi kötü bir teknikle ifade etmenin karşılığı kalmamıştır. Bugün görsel anlatımın tekniğini bilen bir nesil yetişmiştir. Dahası, bu birikimi desteklemeye açık bir kamu otoritesi de mevcuttur. Tam da bunun bir uzantısı olarak son yıllarda özellikle sinema başta olmak üzere birçok görsel sanat alanında bir tür kültürel bellek patlaması ve kolektif hatırlama eğilimi belirlemiştir. Bu eğilimin sürdürülebilir olması için içerik üretiminde kalite ve istikrar kaçınılmazdır. Zira folklor, geçmiş ve gelecekte kopuk, ayrıksı ve bağlantısız bir kesit olmadığı gibi, onun uyanışı ve gelişimi de kendisini sadece koruyan değil; ayrıca besleyen bir endüstriyel işleyişin ve fonlamanın varlığını zorunlu kılar.

Bu makalede ismi geçen yapımlar dışında, hali hazırda “Adalett”, “Aşkımız Yeter”, “Kuzgun”, “Son Gün”, “Üniversdeli”, “Yardımcı Oyuncu” ve “Yeşil Deniz Milenyum” çalışmalar da mevcuttur ve her geçen gün bunlara yenisi eklenmektedir. İçinden çıktığı kültürle alışveriş içinde olan Tabii platformu, bu anlamda “Türkiye’nin Hikayelerini Keşfet” mottosuyla kıvılcımlanan yerli duruşun bu alandaki belki de ilk sistematik manifestosudur. Tabii’de popüler filmler dışında mecralarda görece zor ulaşılabilir ve “ailecek” izlenebilir yabancı yapımlar da mevcuttur. Bunlar bu araştırmanın dışında tutulmuşsa da kültürel kimliğin görsel inşasında çerçevenin yerli filmlerle daraltılmamış olması, platformun genel izleyici kitlesine farklı tür ve örneklerle hitap etme hassasiyetini göstermektedir. Öte yandan TRT’nin tüm “geçmiş” yapımları için de bir tür “açık erişimli arşiv” konumunda olan platformda çok sayıda yerli film, televizyon programı, belgesel, çizgi film ve konser mevcuttur. Tüm bunların platformda yer alışı, TRT’nin köklü kurumsal etki alanını genişletmektedir. Dijital platformlar, hız ve çokluk ilkelerinin bir sonucu olarak folklorik belleği aşırı-doldurabilir. Bu sentetik doldurma süreci, ikircilikli olarak kültürel devamlılık ve aktarılabilir noktasında bellek boşluğu üreterek; anımsanması gereken şeylerin kaybolmasına zemin hazırlayabilir. Bu nedenle her ne kadar sayısız alternatifler ve nicelikler çağında yaşasak da yetkin bir ekran kimliği üretmek özü itibarıyla sadece “çok sayıda”

içerik üretmekle ilgili değildir. Bunun yerine, bugünün koşullarına aktarılabilir ve modern kültürde de uygulanabilir ve geliştirilebilir seçenekler üretmek gerekir. Bunlar örneğin komşuluk ilişkilerinden giyim-kuşama; aile ritüellerinden yas geleneklerine gündelik yaşamın hemen tüm detaylarını sergilemeli ve mümkün olduğunca folklorik birikimle arasına köprü kuracak şekilde kurgulanmalıdır. Bu tavır, geleceğe dönük atılan her türlü sanatsal veya entelektüel adımın -ister geçmişle hesaplaşma ister geçmişi yüceltme fonunda olsun- bir tür özdeşleşim oluşturması gerektiğini ima eder. İçinde “hatırlatıcı” nesnelere veya öykülerin sindiği bu özdeşleşim, tabii platformunun sunması gereken içerik ve sunma biçimlerini içerdiği gibi, izleyicinin de bu platforma dair talep ve beklentilerini dikkate almayı gerektirir. Nitekim kültürel katılım, içerik ile alıcının etkileşimi üzerine kuruludur. Bu anlamda tabii platformu hakkında izleyici dünyasını göz ardı etmeyen öneriler dikkat çekici bir öneme sahiptir.

Önümüzdeki süreçte tabii bağlamında yapılabilecek akademik çalışmalar da bu platformun iyileştirilmesine ön ayak olabilir. Bu minvalde ilerde Tabii’deki her bir yapıyı müstakil olarak kültürel okumaya tabi tutulabilir. Nitekim her bir dizi kültür dünyasına farklı bir pencereden bakmakta ve zengin bakış açıları sunmaktadır. Gittikçe görselleşen ve diğer kadim vasıflarını hızla yitiren ama bu yitimden yeni anlatı fırsatlarının belirlediği modern kültürün anlamlandırılması adına bu makale nihai bir nokta değil; aksine bir başlangıç sözüdür. Bunun üzerine söylenecek her yeni söz ve tartışma, tabii gibi yerli kültür dinamiklerinin pekiştirilmesi çabalarında kritik öneme sahip olacaktır. Bu yönüyle Tabii’yi tamamlanmış ve tam olgunlaşmış kar odaklı bir yatırım olarak değil; hatırlama kültürü üzerinden kendi yitik köklerine temas etmeye çalışan; bulduklarını görselliğin olanaklarıyla aktarmayı hedefleyen yerli dünya görüşünün henüz ilk adımlarından birisi olarak görmek gerekir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Makalenin hazırlanmasında bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun hareket edilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çalışma ile ilgili, yazarlar arasında kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında yazarların eşit oranda katkısı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W. (2003). Kültür endüstrisini yeniden düşünürken. *Cogito Dergisi*, 36: 76-84.
- Anadolu Ajansı. (2022). “Türk dizisi ihracatında bu yılki hedef 600 milyon dolar” (17.10.2022). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-dizisi-ihracatinda-bu-yilki-hedef-600-milyon-dolar/2713349>
- Anadolu Ajansı. (2023). “TRT’nin uluslararası dijital platformu “Tabii” tanıtıldı” (02.05.2023). <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/trtnin-uluslararası-dijital-platformu-tabii-tanitildi/2887338>
- Bauman, Z. (2010). Etiğin tüketiciler dünyasında bir şansı var mı? De Ki Basım Yayım.
- Blank, T. J. (2012). Folk Culture in the digital age: the emergent dynamic of human interaction. University Press of Colorado.
- Blank, T. J. (2018). Folklore and the internet: the challenge of an ephemeral landscape. *Humanities*, 7: 1-8.
- Blank, T. J., ve Howard, R G. (2013). Tradition in the 21st century: locating the role of the past in the present. Utah State University Press.
- Burç, M. (2023). Kültür endüstrisi çerçevesinde dijital tv platformlarının kullanımı üzerine bir inceleme. Yayınlanmamış doktora tezi. Erciyes Üniversitesi.
- Çaycı, B. (2021). Aşırı izlemeyle değişen dizi izleme biçimlerinin izleyiciler üzerindeki etkileri. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11: 403-423.
- Çokay Nebioğlu, R. (2021). Postmodern çağda millî kimliğin yapımı ve yapısökümü: İngilizliğin 50 temel özü. *Milli Folklor*, 17: 44-57.

- Dorst, J. (1990). Tags and burners, cycles and networks: folklore in the telectronic age. *Journal of Folklore Research*, 27:179-191.
- Dundes, A. (2006). Halk kimdir. Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 1. (s. 11-26) içinde. Geleneksel Yayınları.
- Erkılıç, H., Duruel Erkılıç, S. (2021). COVID-19 pandemisi sürecinde dijital platformların yükselişi: sinema değer zincirindeki değişim sinema endüstrisini nasıl etkiler?. *Ankara Üniversitesi İlefl Dergisi*, 99-126.
- Erl, A. (2010). Literature, film, and the mediality of cultural memory. *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*, (s. 389-398) içinde. De Gruyter.
- Gambarato, R. R., Heuman, J., ve Lindberg, Y. (2022). Streaming media and the dynamics of remembering and forgetting: the chernobyl case. *Memory Studies*, 15: 271-286.
- Güvenç, A. Ö. (2020). *Folklor ve sinema*. Ötüken Neşriyat.
- Haux, D. H., Maget Dominicé, A., ve Raspotnig, J. A. (2021). A cultural memory of the digital age? *Int J Semiot Law*, 34: 769-782.
- Howard, R. G. (2008). Electronic hybridity: the persistent processes of the vernacular web. *Journal of American Folklore*, 121: 192-218.
- Illich, I., ve Sanders, B. (2015). *ABC: aklın modernleşmesi*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Krawczyk-Wasilewska, V. (2016). *Folklore in the digital age: collected essays*. Łódź: Łódź University Press.
- Lobato, R. (2019). *Netflix nations: the geography of digital distribution*. New York University Press.
- Özdemir, N. (2006). Sanal dünyanın köy monografileri. *Millî Folklor*, 72: 23-46.
- Öztürk, A., ve İsmet E. (2020). Organik öğretiden postmodern-dijital tasarıma folklorik mirasın krizleri ve toplumsal etkisi. *Millî Folklor*, 128: 153-162.
- RTÜK. (2022). Gençlerin medya kullanımı ve dijital okuryazarlık araştırması, Rapor, Ankara, https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Kamuoyu/genclerin_medya_kullanimi_ve_dijital_okuryazarlik_arastirmasi_.pdf
- Tuna, S. (2022). Bellek kavramı bağlamında "kulüp" dizisinin hatırlattıkları ve toplumsal yansımaları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 59: 23-43.
- We Are Social. (2023). "Digital 2023: Turkey", 2023. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey>, 10 Temmuz 2023.